

Utajená láska v době holokaustu

Příběh lásky **Fredyho Hirsche** a **Jana Mautnera** ukazuje, že homofobní předsudky neustále přetrvávají. Podle Terezínské iniciativy, která sdružuje české přeživší holokaustu, by se o homosexualitě obětí šoa nemělo mluvit, aby se tím neznevažovala jejich památka.

ANNA HÁJKOVÁ
historička

Mladý, pohledný, charismatický, aktivní sportovec. Žid a homosexuál. Ze se o jeho sexuální orientaci vůbec ví, je naprosto ojedinělé. Neboť dodnes jsou queer dějiny holokaustu z velké části zahaleny mlčením žijících pamětníků.

Ve svých devatenácti letech v roce 1935 Fredy Hirsch emigroval z nacistického Německa do Československa. V roce 1941 byl deportován do Terezína. Tam se z mladého sionisty stala jedna z vedoucích osobností židovské samosprávy. Jako vedoucí mládeže byl Hirsch všeobecně oblíben. Ve své funkci vedl mimo jiné sportovní kurzy pro tisíce židovských adolescentů z Československa, Německa, Rakouska a Nizozemska. Dětem, které v dospívání zažily jen anti-semitské urážky, Hirsch vštěpoval naději a sebeúctu.

Jenda i Fredy působili jako instruktoři tělovýchovy v židovském sportovním centru Hagibor a nadále se věnovali vzdělávání židovské mládeže

O jeho homosexualitě se už tehdy vědělo a zdánlivě byla tolerována. Sexuální orientaci zmiňují i dva Hirschovy knižní životopisy, jeden od české novinářky Lucie Ondřichové, druhý napsal německý publicista Dirk Kämper. Kromě toho ji tematizují dva dokumentární filmy *Nebe v Osvětimi* (2016) Aarona a Esther Cohenových a *Drahý Fredy* (2017) Rubiho Gata. V těchto novinách o Fredym Hirschovi psal Pavel Kuča (LN Orientace, 16. 4. 2016).

Co je zavrženímhodné

O Fredyho soukromém životě jsme až donedávna nevěděli nic konkrétního. Až nyní nové prameny z brněnského spolku Makkabi a rozhovory s pamětníky dokládají, že dlouholetým partnerem Fredyho Hirsche byl lékař Jan Mautner. Příběh tohoto páru je nejen jeden z velmi mála gay životních příběhů, které můžeme rekonstruovat pro dobu holokaustu. Ukazuje zároveň, jak slabá a nejistá je ona předpokládaná tolerance. Historici sexuality, například Dagmar Herzogová, ukázali, že na sexualitě nejsou zajímavé ani tak „lechivé pikantnosti“, nýbrž pohled na to, jak chápeme fungování nějaké společnosti. Zkoumáním toho, co se považuje za přijatelnou a co už za zavrženímhodnou sexualitu, se totiž leccos dozvíme o nejkritičtějších společenských hodnotách. To je důležité, zejména chceme-li porozumět vězeňskému společenství a převládajícímu narativu vytvořenému přeživšími holokaustu.

Fredy Hirsch je dodnes obviňován z toho, že jej přitahovali mladí chlapci. Někteří pamětníci holokaustu (například Tomáš Fantl) dokonce vzpomínali, že je Fredy osahával. Dosavadní historický výzkum ani dokumentární filmy však nic takového neprovzrují. Stigmatizující příběhy o sexuální orientaci Fredyho Hirsche však svědčí o tom, že tolerance vůči homosexuálnímu cizinci měla a pořád má své hranice.

Dokument Rubiho Gata *Drahý Fredy* toto stigma nahrazuje jiným homofobním předsudkem: Fredy Hirsch prý měl sex

Jan Mautner/Martin (vpravo) se s pražským lékařníkem **Walterem Hugem Löwym/Levým** (22. 5. 1918 – 1996), poznal na nucených pracích v německém Schwarzhede – pobočce koncentračního tábora Sachsenhausen

FOTO: ARCHIV RODINY WALTERA LÖWYHO, BEIT TEREZIN, MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV V KOLÁŘSKÉM ÚSTÍ

Jan Mautner/Martin
(19. 11. 1912 – 2. 9. 1951), student brněnské lékařské fakulty a cvičitel v židovské tělovýchovné organizaci Makkabi, v jejichž řadách se seznámil s uprchlíkem z nacistického Německa **Fredym Hirschem**

Alfred „Fredy“ Hirsch
(11. 2. 1916 – 8. 3. 1944) jako člen židovské samosprávy v Terezíně, kam byl deportován v roce 1941 ...

... a jako cvičitel na pražském Hagiboru, kde podle vzpomínek pamětníků vynikal především v atletice

s vojáky wehrmachtu. Jde o ničem nepoložené tvrzení Dity Polach-Krausové, které bylo tehdy 12 let. Je ale vysoce nepravděpodobné, že by se 25letý homosexuál svěřoval se svým sexuálním životem předpubertální dívce. Její prohlášení nepřímo vytvářejí obraz Fredyho jako promiskuitního muže, který spal s nacisty. Film *Drahý Fredy* na základě tohoto tvrzení naznačuje, že Hirsch díky svým sexuálním stykům získával informace o plánech Němců na výstavbu Terezína, a tím promiskuitní sex s nacisty ospravedlňuje. Historikům holokaustu přitom musí být naprosto jasné, že vojáci, s nimiž měl Fredy Hirsch poměr, žádné tajné informace o Heydrichových plánech nemohli mít.

Instruktoři tělovýchovy

Jak to tedy bylo s Fredyho sexuálním životem doopravdy? Jak zjistila Alena Mikovcová z brněnské Židovské obce, Fredy se v Brně seznámil s Janem Mautnerem, který byl o čtyři roky starší. I on byl instruktorem tělovýchovy v židovské organizaci Makkabi a v Brně studoval medicínu. Mautner, pohledný student brněnské lékařské fakulty, se narodil rodičům Maxovi a Jenny a vyrůstal v Olomouci. Fredy a Jenda přispívali společně do časopisu *Makkabi*, přičemž Mautner Fredyho texty (který s češtinou až do své smrti zápasil) překládal. Dva roky spoluorganizovali zimní výlety židovské mládeže, kde, jak si pamatuje tehdejší účastnice Ruth Kopečková, pro sportující dorost

výborně vařila Jendova maminka paní Mautnerová. Dá se tedy předpokládat, že partneri měli pozeňání Jendových rodičů; Fredy byl de facto sirotek. „Byli v Brně před válkou známá dvojice,“ vzpomíná Ruth Kopečková, která později přežila Terezín, Raasiku, Neuengamme a Bergen Belsen. I když nebyli policejné hlášení na stejné adrese, Fredy a Jenda spolu prý bydleli.

Tyto informace jsou důležité také v kontextu tehdejšího § 129 b) trestního zákona, který kriminalizoval mužskou i ženskou homosexualitu. Jeho dopad se ukazuje například na osudu Vojtěcha Cerného, o němž víme díky bádání historika Jana Seidla. Tento legionář a pražský aktivista za dekriminalizaci homosexuality v meziválečném Československu byl v dubnu 1938 už poněkolkatě zatčen a ve vazbě spáchal sebevraždu. Také v Brně se ve 30. letech v tomto směru rozvíjelo čile emancipační hnutí: město například v roce 1932 hostilo sjezd Světové ligy pro sexuální reformu.

V březnu 1939 se Fredy Hirsch přestěhoval do Prahy, kde pokračoval v práci pro organizaci Makkabi. Když Němci zavřeli české vysoké školy a Jenda nemohl nastoupit, následoval Fredyho v dubnu příštího roku do Prahy. To se u svobodného mladého muže, jehož rodiče žili v Brně, jeví jako nezvyklé rozhodnutí. V hlavním městě Jenda i Fredy působili jako instruktoři tělovýchovy v židovském sportovním centru Hagibor a nadále se věnovali vzdělávání židovské mlá-

deže. V listopadu 1941 Hirsche spolu se skupinou sionistických vedoucích deportovali do Terezína.

Tam měl spolu s Gondou Redlichem na starosti oddělení Péče o mládež, pomáhal budovat domovy mládeže a vedl tělovýchovu dětí. V červenci 1942 poslali nacisté do Terezína i Jendu Mautnera; jeho rodiče tam už byli. Než do Terezína dorazili, byli rodiče deportováni do Zamošče, kde je krátce poté nacisté zavraždili. K Mautnerově pobytu v Terezíně není nic známo, ani jestli byl tehdy Fredy ještě jeho partner. V září 1943 Fredyho deportovali do Osvětimi, kde nacisté zřídili Terezínský rodinný tábor, kam umístili celý transport pěti tisíc mužů, žen a dětí. Během posledního půlroku života se Fredyho podařilo vybudovat blok pro děti, kde se je snažil ochránit před brutální život v tábore. V prosinci 1943 nacisté poslali z Terezína do Osvětimi dalších 5000 lidí, mezi nimi i Jana Mautnera.

O smrti Fredyho Hirsche koluje několik verzí včetně té o sebevraždě, jisté je, že zahynul 8. března 1944 spolu s celým transportem, se kterým přijel. Mautner spolu s několika tisíci spoluvězni z rodinného tábora, kteří přežili až do července 1944, vybrali na nucenou práci a poslali do Schwarzhede, pobočky tábora Sachsenhausen v lužické uhelné oblasti. Vězni tam pracovali v hydrogenizačních závodech, kde se z uhlí vyrábělo vysokootanové palivo pro německý válečný průmysl. Podle odhadů se po

vyčerpávající nucené práci a pochodech smrti konce války dožila necelá polovina z nich. V dubnu 1945 hnala SS vězeňské pěšky směrem k Terezínu. Mezi těmi, kteří přežili, byl i Jan Mautner.

Změna příjmení

Nepřežil však bez újmy na zdraví. Z tábora se vrátil s pokročilou tuberkulózou, proto nebyl povolán do povinné vojenské služby. Po válce vystoupil z židovské obce a své židovské znějící příjmení změnil za méně nápadné Martin. V žádosti o změnu jména uvedl, že z nejužší rodiny přežil jen on. V té době žil s rodinou svého bratrance Františka, který se vrátil z Palestiny, kde přečkal válku. Jedním z posledních lidí, kteří si Jana pamatují, je jeho prasynovec Martin Mautner. Dnes je mu 80 let a žije v Austrálii: „Jan byl flambojantní a velmi inteligentní. Zkoušel jsem, jak dobrou má paměť, a byla skvělá. Dokázal si zapamatovat dlouhý seznam slov a zopakovat je v původním i obráceném pořadí. Říkal, že se nikdy nemusel moc učit, stačilo mu přečíst si látku před zkouškou.“ Na otázku, jaká byla Jendova sexuální orientace, se ukázalo, že slovem „flambojantní“ označil starý pan Jendovu sexuální orientaci.

Jenda složil třetí rigorózum a několik

Podle odhadů se po vyčerpávající nucené práci a pochodech smrti dožila konce války necelá polovina vězňů. Mezi těmi, kteří přežili, byl i Jan Mautner.

let působil jako lékař v Praze. Ruth Kopečková, která se s Jendou sešla opět po válce, vzpomíná, že znovu našel soukromé štěstí v lásce s novým partnerem, židovským lékařníkem Walterem Löwym, s nímž se seznámil v tábore Schwarzhede. To však netrvalo dlouho, protože Jan Mautner/Martin zemřel 2. září 1951 na tuberkulózu v pražské nemocnici Na Bulovce. Je tragické, že lékař podlehli nemoci, která se už tehdy dala léčit díky antibiotikům, jež byla dostupná i v komunistickém Československu, třebaže ne všude. Rada obětí války, které onemocněly tuberkulózou, se ale ostatně vyléčila i tradičními metodami, tj. pobytem v horských sanatoriích a pneumotoraxem.

Jedním lidé, kteří si dnes ještě na Jendu a jeho vztah k Fredymu Hirschovi mohou vzpomenout, jsou bývalí vězni z Terezína. Přesto Terezínská iniciativa, sdružení českých pamětníků holokaustu, odmítla zveřejnit ve svém bulletinu krátký článek o Mautnerovi, což by pomohlo najít ty, kteří ho znali. Z původně obyčejné žádosti se stala nečekaně kontroverzní záležitost. Jedna z pamětnic žádost zamítla s tím, že by se o dobře známém tajemství Fredyho homosexuality nemělo mluvit, aby „se tím neznevažovala jeho památka“.

Po velkých diskusích krátký článek nakonec vyšel, ovšem silně cenzurovaný: čtenář se z něho nedozvěděl, že Fredy a Jan byli milenci, ani proč autorka tohoto článku Mautnerovy známé vlastnosti hledá. Je to smutná upomínka, že i v roce 2018 se homosexualita obětí holokaustu považuje za dehonostující. Celá Správní rada Terezínské iniciativy se dokonce těmito otázkami zcela odmítla zabývat a autorce vyčetla, že je „doporná“. Sexualita tak opět podala výpověď o tom, jaké hodnoty jsou společností vlastní.

Skutečnou tragédií je, že sdružení českých pamětníků svým odmítnutím učinilo konečný krok k vymazání posledních stop jednoho příběhu lásky uprostřed běsnícího holokaustu. V době vzrůstajícího populismu a nacionalismu není takové mazání minulosti marginální, ale ukazuje na rozhod z historiografií, která se snaží být otevřená ke zkušenosti menšin, včetně těch sexuálních.

Přeložila Sylva Ficovalá. Anna Hájková je associate professor na Katedře dějin University of Warwick. Píše o věnu Společnosti pro queer paměť a současně pracuje na knize o queer dějinách holokaustu.